

нополий, а собственников – от монополистических группировок. Необходимо обеспечить реальный плюрализм в сфере собственности, ибо только он является действительной гарантией политического плюрализма развития демократических процессов.

3. Создать дополнительно миллионы рабочих мест, чтобы действительная безработица не превышала 4–5%, а зарегистрированным безработным было обеспечено достойное пособие.

### Список литературы

1. Закон Украины О Государственном бюджете Украины на 2002 год.– Голос Украины, 2002, 11 января.
2. Закон Украины О Государственном бюджете Украины на 2003 год.– Голос Украины, 2003, 10 января.
3. Закон Украины О Государственном бюджете Украины на 2004 год.– Голос Украины, 2003, 9 декабря.
4. Закон Украины О Государственном бюджете Украины на 2005 год.– Вестник налоговой службы Украины, 2005, № 4.
5. Автономная Республика Крым в цифрах в 2003 году.– Главное управление статистики в АРК, 2004.
6. *Азаров Н. Я.* Радикально поменять долю расходов не удастся. – Голос Украины, 2004, 30 декабря.
7. *Водолазов Г.Г.* Гражданское общество и мир политики. – Философские науки, 2005, № 3, с. 7–25.
8. *Кынев А.В.* Эффекты «майдана»: политическая система Украины после кризиса 2004 года. – Политические исследования, 2005, № 1, с. 63–71.
9. *Лактин В.А., Пантин В.И.* Освоение институтов и ценностей демократии украинским и российским массовым сознанием (предварительные итоги). – Политические исследования, 2005, №1, с. 50–62.
10. *Михайлов А.Н.* Социальная составляющая государственного бюджета Украины. – Экономика и управление, 2005, № 2–3, с. 53–55.
11. *Панарин А.С.* Политология. – М.: ТК Велби, 2004. – 440 с.
12. Политология. – Харьков: Фолио, 2001. – 832 с.
13. *Фінанси: вишкіл студії / за редакцією д.е.н., професора Юрія С.І.* – Тернопіль: Вид-во Карт-бланш, 2002. – 360 с.

### УДК 322

## ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ДУХОВНОСТІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

**О.В. Бондаренко**  
Запоріжжя, Україна

Підвалинами національної культури будь-якої країни є релігійно-філософські контексти її змістовної цілісності, які безпосередньо або опосередковано знаходять продовження та відображення в інших сферах суспільного життя. Перш за все, вони втілюються та реалізуються в сфері господарчої активності люди-

ни даної культури, формах та механізмах економічної поведінки окремої особи та суспільства в цілому, формують їх певну економічну ментальність. Особливостями релігійної духовності в Україні, що історично розвивалась й впливала на економічну поведінку людини та суспільства, є такі, які відповідають певному «західному» зразку переважно індивідуалістичної культури. Покажемо це більш детально.

Національна культура як продукт людського духу нації віддзеркалює певну систему ціннісних орієнтацій людини, є віддзеркаленням сенсу та шляхів суспільної історії даної людської спільноти та специфічного, властивого цій спільноті, місця людини в ній. Якими є особливості релігійної духовності в Україні? Яким чином вони історично трансформувались? Чи можна видокремити в цьому феномені в Україні певні пріоритети, пов'язані із їх впливом саме на «економічну» поведінку людини та суспільства? Якими є – в тенденції, в своїх фундаментальних змістах – основні риси релігійної духовності людини та суспільства в історії України – «західними», тобто беззаперечною цінністю, прямо або опосередковано, постає окрема людина, з її інтересами, цілями, бажаннями, відчуттями, чи «східними», тобто первинною цінністю виступає не людина, а щось надособисте – якась людська спільнота, колектив, світ, всесвіт у цілому?

Релігія в Україні має довгу, складну й драматичну історію. Її розвиток, змінювання, територіальне й соціальне поширення значною мірою відображають історичні процеси становлення української нації та її духовності, культурної, політичної та економічної історії. [7, с. 8] Релігійні цінності – це скарби духовної культури суспільства. Уздовж своєї тисячолітньої історії український народ виробляв безліч релігійно-культурних традицій та звичаїв – які і до сьогодні є морально-естетичними цінностями української нації. Історичний досвід нашого народу, починаючи ще із первісних форм (або етнічних архетипів, в тому числі і релігійних), успадковувався наступними поколіннями, виявляючись на різних рівнях історичної свідомості й навіть несвідомого і закріплюючись в індивідуальній свідомості. В різні історичні періоди українська культура зазнавала впливу різних комплексів релігійних ідей, які сприяли формуванню національної самосвідомості українського народу.

Історію релігійного життя нашого народу розподіляють на чотири періоди: передхристиянський, християнський, державного атеїзму, сучасний. [5, с. 9] Передхристиянський – це панування посеред нашого народу язичницьких вірувань, які не зникли без сліду і з прийняттям християнства в Київській Русі, і до нашого часу. Християнський період розпочинається з початком історії християнства в Україні. Державний атеїзм існував за часів тоталітарного режиму СРСР, коли він був частиною державної ідеології викорінювання релігійності українського народу, його виховування в дусі безбожництва. І нарешті, сучасний період релігійного життя народу України, який є непростим й суперечливим.

З язичництвом формувалися перші уявлення людини про її життєдіяльність, про оточуючий світ. [2, с. 6] Міфологеми для давньої людини були одночасно і нормами поведінки. Якими були ці норми поведінки? Як вони інтерпретувались свідомістю давніх українців? Українці-язичники вклонялися стихіям, вірили у спорідненість людини з різними тваринами, широко розкритими очима дивилися на все те, що їх оточувало та від чого залежало все їх життя. З божествами людині треба було скласти певні стосунки, які б мали бути відповідними, лояльними. Треба було діяти так, щоб божества були не на шкоду людині, щоб людина могла жити з ними в повній згоді. Ці вірування були практичними,

господарськими, необхідними людині на кожному життєвому кроці. Язичництво – це практичне мислення, практичний світогляд, спрямований на набуття людиною необхідних здібностей; це світоглядна система для «тонкого» впливу на світ, у якому людина живе та завойовує свою долю; це особливий тип мислення людини як самостійного персонажу світу.

Язичництво як певна *поведінка* людини розповсюджується на всі боки її життя. Людина зайнята тим самим, що й природа навкруги неї: живе, відчуває, має свої бажання, бореться за своє існування. Є певні принципи та механізми вписування людини в світ, правила поведінки людини в тих чи інших життєвих обставинах, принципи постановки та досягнення людиною мети в своїй життєдіяльності. Людина домовляється з вищими силами свого оточення, щоб ті не робили їй шкоди. [6] На ритуальних бенкетах біля капищ, де стояли виготовлені жерцями ідоли богів, давні українці в своїх ритуалах ставали співтрапезниками богів.

Перун, головний бог, володар Неба, «бог над богами», своїм першим весняним громом воскрешав не тільки землю, але й давав силу людині. Дажьбог – це сонце як джерело життя для усього людського середовища; він божество щастя, подавець земних благ, багатства, заможності, перший правитель, засновник календаря, законодавець; людина – «онук даждьбожий». Велес – бог торгівлі, звірів, худоби (а худоба вважалась одиницею багатства), а також поезії та мудрості. Богом процвітання був і Свантовит, з його символом – рогом достатку – є бог дворовик, який охороняв людину від пожежі, грабунку, тобто оберігав власність людини, сприяв її збагаченню, зростанню її добробуту. Право власності захищав і бог Чур. Богом добрих надій був Поретун, богом веселощів (на зразок давньогрецького Діоніса) Лада... У давньоукраїнській міфології немає якоїсь фатальної долі, яка б мала силу над людьми. Богині долі Вили, що при народженні дитини визначали її долю, були й богинями поезії, музики, танців, тобто, як богині долі, робили життя людини приємним, цікавим, щасливим. Воля богів не знищує волі людини. Людина не підкорена волі божества абсолютно. Людина зберігає свою самостійність і діє незалежно від богів. Вона може чинити на свій розсуд. Зневага до «диявола»: чорт як прямиий дурень («божевільний» – як «вільний від бога»). У довічній боротьбі добра й зла, правди й кривди, світла й темряви людина щось відсіювала, щось залишала, і таким чином готувала новий виток своєї життєвої долі.

Отже, людина не розчинялась у Всесвіті його пасивною часткою, над якою мають абсолютну владу сили цього Всесвіту у вигляді певних міфологічних істот, а була виокремленою самостійною реальністю цієї складної системи, мала свої механізми та принципи нав'язування Всесвіту своїх бажань, інтересів, реалізації своєї присутності в ньому [1]. Конкретна людина на рівні логіки культури й «психологічно» виходила із реальних матеріальних інтересів та користувалась для їх реалізації власним практичним розумом. Давньоукраїнське язичництво стало основою усіх подальших релігій, духовності, менталітету народу.

Наприкінці X ст. державною релігією Київської Русі стало християнство. Його вплив позначився в усіх сферах суспільного життя. Виникає унікальне явище київського православ'я [5], в якому суто християнські уявлення про бога, рай, пекло й ін. змінилися майже невідомо, пройшовши через призму дохристиянських вірувань українців. Спасіння, яке приносить Христос, перетворилось у народному уявленні на чисто реальне набуття благополуччя; щоб потрапити до раю, треба мати спеціальні сходи, за допомогою яких забратися на небо, прорубати у ньому отвір і пролізти туди, для цього в труну клали

спечені із тіста сходи; християнські – мученики Міна Єгиптянин допомагав в зціленні від хвороб очей, Антипа – від зубних хвороб, Марой – від лихоманки, Роман Чудотворець – від безплідності, Козьма – для навчання грамоті й т. ін. [2] Це – звичайні, життєві потреби конкретної людини в її матеріальному житті. Отже, ідеологія змінювання християнських сюжетів є пріоритетно індивідуалістично-«західною». Двовір'я як синкретизм язичницького й християнського світоглядів суттєво понизило вплив «східної» (саме ортодоксальної православної) складової на свідомість окремої людини в Україні.

Щодо аналізу християнського світогляду в контексті «східних» – «західних» пріоритетів духовності слід зауважити таке. Ситуація людини в християнстві мислиться гостро суперечливою. Християнство створило культуру усвідомлення людиною власної провини. В світі людина повинна страждати. «Приймаючи свій хрест», людина має бути смиренною, покірною Богу. Тільки Реформація почала виховувати вольових, ініціативних людей, які відіграли важливу роль у становленні капіталізму й «західної» цивілізації Нового часу. [3; 10] З іншого боку, християнство радикально видокремило людину із порядку природи, отже, створило підвалини для з'ясування зв'язку людини та світу, для розуміння людиною «таємниці» своєї сутності, рушійних сил свого розвитку та саморозвитку. Людина є особистістю – отже, вона є суб'єктом свого життя, своєї долі, джерелом своїх устремлень, носієм відповідальності. Вона усвідомлює себе автором своїх дій, визнає відповідальною за них. А це – вже «західні» мотиви. Особистість – це завжди своєрідність, індивідуалізм, права окремої особистості на творчий розвиток, проти експлуатації її суспільством. [10]

Етап державного атеїзму часів СРСР в історії української релігійної свідомості характеризувався тим, що було оголошено про неспроможність релігії з будь-яких точок зору (історичної, психологічної тощо). Релігійна свідомість викорінювалась із суспільної свідомості, її місце посіла комуністична мораль як офіційна ідеологія. Ця ідеологія була надособистісною за своєю суттю і, отже, знищувала індивідуалізм людини, формувала із людини «гвинтик» соціальної системи, комуністичного колективізму.

Сучасний етап розвитку релігійної духовності в Україні можна охарактеризувати як поєднання двох різних за змістом феноменів: конфесійні суперечності в середовищі християнських релігійних напрямків та відродження певних елементів українського язичництва. Усі вони свідчать про те, що сучасне українське суспільство шукає нову діючу систему світогляду як реальну «філософію життя» її громадян. [9]

Поданий вище аналіз розуміння принципів української релігійної духовності та відповідних елементів національного менталітету є специфічно «західним» варіантом уписування людини в світ та розуміння людиною самої себе. Це – феномени релігійної зокрема та суспільної взагалі свідомості як минулої так й сучасної України.

Релігійність – це прагнення людини до пізнання всесвіту, суспільства, самої себе, окремих явищ й процесів у світі, знаходження себе у ньому. Особливості й закономірності розвитку української релігійної свідомості та духовності вимагають серйозного інтересу до них з боку психологів, соціологів, філософів.

### Список літератури

1. *Бондаренко О.В.* Пріоритети української ментальності: індивідуалізм чи колективізм? Історичні аспекти вирішення проблеми // *Нова парадигма: Альманах наукових праць.* – 2001. – Вип. 22. – С. 70–85.

2. Булашев Г.О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К.: 1992.
3. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий / В кн.: Вебер М. Избранное. Образ общества. – М.: 1994.
4. Забужко О.С. Філософія української ідеї та європейський контекст. – К.: 1992.
5. Колодний А.М., Филипович Л.О. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. – Львів: 1996.
6. Лозко Г. Українське язичництво. – К.: 1994.
7. Москалець В. Релігійність як риса українського національного характеру. // Філософія та соціол. думка. – 1993. – № 1.
8. Релігія в духовному житті українського народу. – К.: 1994.
9. Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. – К.-Тернопіль: 2000.
10. Християнство: контекст світової історії та культури. – К.: 2000.

**УДК 316.32**

## **РОЛЬ МОРАЛЬНОЙ РЕФЛЕКСИИ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ\***

**В.Н. Семиколенов**  
*Симферополь, Украина*

Изменения, которые происходят сегодня в обществе в связи со стремительным развитием средств массовой информации и информационных технологий, ставят нас перед проблемой осмысления того, что несут культуре, обществу, человеку эти изменения. Остается также открытым вопрос о том, какие формы может принять информация, почему она занимает центральное место в современных исследованиях и как она воздействует на социальные, экономические, политические отношения. А также – как она влияет на основу любого социума и гражданского согласия – ценности и мораль, какую роль играет моральная рефлексия в противостоянии человека обрушившемуся на него информационному потоку.

Что касается личности, то в ситуации «информационного загрязнения», обилие информации самого разного содержания, в том числе – нравственного, обрекает человека на невозможность эту информацию не только отрефлексировать, но даже усвоить. Человек современной культуры оказывается в затруднительном положении. Как отмечал, Жан Бодрийяр, информации становится все больше, а смысла в ней все меньше. Человеку сложнее разобраться в происходящем именно из-за обилия информации, зачастую противоречивой, а также из-за того, что он неизбежно является объектом манипуляций информацией с самыми различными целями – идеологическими, политическими, экономическими и др.

Кроме того, сегодня происходит гораздо более ускоренное получение знаний через СМИ, а не через собственный жизненный опыт. К тому же спектр знаний, доступный человеку через жизненный опыт, несоизмеримо уже, чем то информационное разнообразие, которое предоставляет ему сегодня культура. Это в значительной степени влияет на нивелировку значения опыта и на невозможность рефлексии поступающей информации. Однако именно опыт и мо-